

undersökning av Kungl. Musikaliska Akademiens 1800-talsprotokoll visar Ramsten hur synen på folkvisan speglades i samtidens offentliga musikliv, hur folkvisan kom att omgestaltas och hur detta än idag påverkar vad som spelas, sjungs och publiceras. Folkvisorna redigerades, harmoniserades och anpassades till ”salongsbruk”; dess ”anonymitet och avskalade kontext gjorde att den kunde tillskrivas sådana egenskaper som passade tidsandan”, skriver Ramsten.

Samuel Edquists artikel ”Nykterhetsrörelsen, folk-kulturen och nationalismen” utgör i mycket en komprimerad version av delar av hans avhandling *Nyktra svenskar. Godtemplarrörelsen och den nationella identiteten 1879–1918* (2001). Liksom i avhandlingen visar Edquist här tydligt hur nykterhetsrörelsen i allra högsta grad var med om att såväl skapa som sprida föreställningar om Sverige och det svenska. Folklore var en viktig del av den ”folkliga nationalism” som frodades inom rörelsen. Folkloreurmen, visar Edquist, passade dessutom väl ihop med rörelsens civilisationskritiska drag och folkbildande ambitioner. Intressant i sammanhanget är att flera av nykterhetskämparna som Edquist nämner, t.ex. Oscar Olsson, Per Edvin Sköld och Fredrik Ström, senare kom att fungera som folkminnesarkivens främsta förespråkare i riksdagen.

Symposiet hölls i Gotlands fornsal, vilken också är föremålet för Mattias Legnérs bidrag. Fornsalens tidiga historia står i fokus, närmare bestämt åren 1875–1925. Tyngdpunkten i artikeln ligger på en beskrivning av verksamheten och inte minst dess förändring över tid; syftet är att undersöka hur personer knutna till fornsalen både föreställde sig och praktiskt arbetade med att framställa gotländsk historia och kultur. Artikeln knyter därmed även an till pågående diskussioner om regional kulturarvsproduktion.

Flertalet bidrag i *Mellan nation och tradition* håller hög kvalitet, både vad gäller språk och innehåll. Senare tids forskning kring folkminnesinsamling i idé och praktik har till stor del rört 1900-talet, särskilt mellankrigstiden. Den aktuella boken belyser huvudsakligen insatser under det föregående århundradet. Artiklarna bidrar således både till att fylla kunskapsluckor och att lyfta fram viktiga frågor. Kort sagt inspirerar boken även till fortsatt forskning om 1800-talspionjäerna vad gäller dokumentation och forskning om folklig kultur i Sverige.

Fredrik Skott, Göteborg

Eva Persson: *Osköna ting. En utställningsrevolution i Varberg*. Gidlunds förlag, Möklinta 2014. 112 s., ill. ISBN 978-91-7844-911-8.

Eva Persson har – som väl ingen annan – ägnat sig åt utställningar, med produktioner och med kunskapsuppbyggnad. På Riksutställningar var hon en nyskapande och inspirerande utställningsmakare, vilket gällde både innehåll och form som i *Land du välsignade* 1973 (i samarbete med Nordiska museet). Hon blev sedan konstnärlig ledare för utställningsverksamheten vid Arbetets museum i Norrköping. Därefter var hon lektor vid Linköpings universitet, där hon skapat en akademisk utbildning med olika perspektiv på utställningar.

2005 startade hon *UtställningsEstetiskt Forum* med en nätbaserad tidskrift. 2011 promoverades hon till hedersdoktor vid Linköpings universitet och fick möjlighet till ett forskningsprojekt som föreliggande skrift är ett resultat av.

Osköna ting handlar om en lantbrukshistorisk utställning på museet i Varberg och om museimannen bakom denna utställning, Albert Sandklef (1893–1990). Redan underrubriken slår fast att det var en märkvärdighet, inget mindre än *en utställningsrevolution*. Ordvalet motiverar författaren med att det för första gången visades arbetande människor på ett museum, för första gången kunde besökarna jämföra traditionella redskap med moderna och för första gången ställdes redskapen ut i den ordning de en gång använts. Detta var, menar Persson, enastående i Museisverige och ser museet i Varberg som ”en spjutspets” i ett paradigmskifte i utställningskonsten. Av de tre punkter hon listat rör två vad som varit en central utgångspunkt i hennes eget arbete och undervisning: hur föremål kan representera olika berättelser.

Utställningsrevolutionen var minst sagt långdragen, påbörjad i det tidiga 1920-talet och avslutad först 1944, alltså två decennier senare. Museiintendent Sandklef bedrev ett enträget arbete med att förbättra vad som var ett folkbildande projekt. Det gav honom också återkommande tillfällen att aktualisera museet med nyinvigningar. Kronologin i skriften utgår från dessa invigningar som ägde rum trots att den planerade utställningen kanske inte stod färdig förrän flera år senare.

Lantbruksutställningen fick ett långt liv. Efter 1944 kom den att stå ytterligare drygt fyra decennier. Rivningen påbörjades först 1988. Denna långa livs-

längd hade det varit intressant att höra senare musei-medarbetare gå närmare in på, berodde den på respekt för Sandklef, bristande resurser, uppslukande fokus på tillfälliga utställningar? Till saken hör att besökarnas relation till utställningstemat förändrats under tiden i och med att allt färre sysslar med jordbruk.

En speciell omständighet med beskrivningarna av utställningen är att författaren inte egentligen själv sett den. Hon hade bara hastat förbi den vid ett Varbergsbesök och återkom inte för att studera den närmare. Frågan är hur hon hade upplevt ett besök i den bortemot fyrtio år gamla utställningen. Den som såg utställningen i dess sista fas kunde tyvärr uppleva den som så föråldrad att det förtog det historiska värdet.

Vad Persson skriver om utställningen är sålunda baserat på fotografier, på muntliga uppgifter och andra källor, däribland planer och kommentarer av Sandklef. Ett utställningsfoto får henne att jämföra med franska encyklopedins jordbruksplanscher. Studiet av fotografier ger detaljerade beskrivningar av utställningsarrangemangen, men väl så intressant är berättelsen om museimannens idéer, praktiska göranden och ambitioner.

Hur museibesökare upplevde utställningen är oklart. Att riksantikvarie Sigurd Curman var imponerad framgår, men inte vad hallänningen i gemen tyckte.

Lokalförändringar har varit en direkt anledning till omändringarna. 1925 kunde Sandklef flytta in i en långa i Varbergs slott. Avgörande förutsättningar för den lantbrukshistoriska utställningen var sedan en ovanlig föremålsdonation med enkla arbetsredskap från halländsk landsbygd, en överenskommelse med museet i Halmstad om en ansvarsfördelning som gav Varberg ett länsupdrag i fråga om allmogekulturen och Sandklefs besök på lantbruksmuseet i danska Lyngby. 1933 gjorde han en plan för *Större lantbrukshistorisk avdelning*. För denna engagerade han den halländske konstnären Arvid Carlson som sedan gjorde en större insats när den lantbrukshistoriska avdelningen slutligen utformades (invid 1944). Eva Persson associerar hans målningar med skolplanscher. Målningarna med dess raka tilltal är kanske det som många minns bäst av utställningen.

Den nämnda föremålsdonationen har gett skriften dess titel: *osköna ting*. I texten är osköna satt inom citationstecken. Det är ett generellt lurigt tecken eftersom det inte är givet om ordet är citerat efter någon eller om det är en reservationsmarkering av författa-

ren. Sandklef tycks ha kallat arbetsredskapen ”prosaiska”. Här är inte platsen att diskutera ett begrepp som estetisk, som i sammansättningen utställningsestetisk får en vid betydelse men också förekommer i den snävare mening som ”osköna” snarast för tankarna till.

Sandklef och hans utställning skiljer sig från många andra, framhåller författaren upprepade gånger och syftar ofta på de andra landsortsmuseerna. Jämförelsen är inte oproblematiserad med tanke på att det handlar om en ganska lång tidsperiod. I varje fall några decennier då mycket förändras på landsortsmuseerna – tjänster inrättas som tillsätts med akademiker, museibyggnader uppförs som ger nya utställningsmöjligheter. Att lyfta fram en regionalt utmärkande näringsgren förekom på flera svenska museer under 1930-talet, kanske påverkat av att Sigurd Erixon på intendentmötet 1930 uppmanat deltagarna (Sandklef var en av dem) att lägga an på en specialitet.

Sandklef hämtade också inspiration från andra. Göteborgsutställningen 1923 nämns, en närmare blick på den hade kunnat ge mer. Särskilt som den inte enbart var en utställning utan föregicks av flera års insamlings- och dokumentationsarbete som berörde norra Halland ner till Varberg. Detta bör ha varit känt av tidningsmannen Sandklef och påminner om hur han senare själv förberedde sin lantbrukshistoriska utställning.

Albert Sandklef, född Andersson, jordbrukarson och tidningsman, hade anställts som intendent vid museet 1921. 1961 gick han i pension. En senare museichef kallar Albert Sandklef ett geni. Han var i alla fall ett fenomen som imponerar på flera sätt, självlärd, grundligt och brett beläst. Eva Persson lyfter fram både hans olika insatser i skapandet av museet utöver den lantbrukstekniska utställningen och i hans skriftställerverksamhet. Bådadera rymde intressanta, för att inte säga häpnadsväckande motsatser. Förutom halländskt jordbruk bjöds museibesökarna på två spektakulära mord. Bockstensmannen och kulnappen som kunde ha dödat Karl XII skulle bli museiatraktioner med en stark egen identitet som har överlevt både Sandklef och jordbruket. Att Sandklef fick behålla Nordens enda bevarade medeltida dräkt på museet i en tid när det centrala museet i Stockholm sög in fynd från landsorten är för övrigt anmärkningsvärt.

Sandklefs omfattande skriftförteckning har samma spännvidd mellan det populära och det tyngre ve-

tenskapliga. Så skrev han både den ständigt efterfrågade *30 sorter kryddat brännvin enligt gamla beskrivningar* (i flera omarbetade upplagor) och det nästan tusen sidor tjocka verket *Allmogesjöfart på Sveriges västkust 1575–1850*. Tiden markerar en annan spännvidd, mellan hans arkivforskningar långt tillbaka och hans dokumentation av samtida näringsliv.

I halländsk museihistoria finns ett inslag som Eva Persson bara snuddar vid. Lite oförmedlat får läsaren veta att Albert Sandklefs kollega i Halmstad, intendenten Erik Salvén, var en ”träto broder”. Att konkurrensen mellan Varberg och Halmstad var mer än en personfråga antyder uppgiften att Varbergs museum i det tidiga 1920 tänkte samla lika många och helst fler föremål än det då betydligt äldre Hallands museum i Halmstad. Det lutar åt en städernas tävlan.

När Albert Sandklef 1934 i riksantikvariens närvaro ordnar nyinvi gning av sin lantbruksutställning innan den ännu var klar, kan det lätt uppfattas som ett strategiskt drag att flytta uppmärksamheten från den nya museibygnaden i Halmstad, invigd 1933.

Eva Persson ger många förslag till fortsatt forskning om utställningshistoria, ett som hon återkommande påpekar eftersatt område. Hennes eget bidrag visar övertygande att det finns mycket att lyfta fram. Förhoppningsvis väcker det andras intresse för att hitta halvt bortglömda utställare och utställningsplatser. *Osköna ting* är en rik berättelse om ett konsekvent utställningsarbete och om en mångbegåvad personlighet. Dessutom är skriften vackert formgiven med många illustrationer som gör den till en estetisk upplevelse.

Kerstin Arcadius, Malmö

Mats Hellspång: *Stadion och Zinkensdamm. Stockholms idrottspublik under två sekler*. Stockholmia förlag, Stockholm 2013. 271 s., ill. ISBN 978-91-7031-264-9.

I den alltmer omfattande idrottsforskningen är kanske den minst undersökta aspekten den som avhandlas i Hellspångs bok *Stadion och Zinkensdamm*, nämligen publiken. Bland dem som tidigare bidragit till förståelse för, kunskap om och perspektiv på idrottspublik är Hellspång själv en av de mest framträdande. Lite märkligt, kan tyckas, att publiken blivit

så ignorerad av forskare. Utan idrottspublik, ingen idrott menar ju många. Men den sanningen är långt ifrån självklar i ett historiskt perspektiv. Detta och mycket mer visar Hellspångs bok som avgränsat sig till Stockholm. Andra avgränsningar är att hans perspektiv är kultur(-historiskt), fokus på beteende och den offentliga publiken. Hellspångs empiri är såväl eget fältarbete bland en mängd olika idrottsevenemang i Stockholm under åren 2004–2009 och för att fånga publikens beteende i äldre tid har han använt sig av pressmaterial, litteratur, fotosamlingar och olika dokument som skildrar arenor, publik och idrotts händelser. Kan sägas direkt att skildringarna av publikens skilda beteende i skilda tider och i olika sammanhang (bl.a. Nordiska och Olympiska spelen) är skickligt utförda. Känslan av att vara på plats, känna spänningen, sorlet och ryckas med är påtaglig – detta är väl ett utslag av att Hellspång är en erfaren etnograf och tillika sportåskådare.

Boken består av sex kapitel som är kronologiskt uppbyggda med en avslutande del som ger generella analyser kring publik och publikkultur.

För att förstå publikkulturen ställer Hellspång frågor om t.ex. skillnader mellan gratis och betalande publik och om musik spelar roll för evenemanget, om olika varianter av hejarsor, relationer mellan vad som sker på arenan och vad som sker på läktaren osv. Här används begrepp och teorier från bl.a. Sennett, Culture Studies-forskningen (Dunning och Elias), Mann, Buford, liksom svenska Brännberg, Andersson och Radmann. Alla män. Och män dominerar på läktaren också, konstaterar Hellspång, även om det varierar över tid (andelen kvinnor tycks minska i samma takt som åren går) och med typ av sport. Vidare är klassperspektivet ett genomgående tema i boken. Som läsare får jag reda på att publikens kvantitativa höjdpunkt var åren efter andra världskriget för att sedan minska i stadig takt. Ett intressant begreppspar som används för att tolka publikkulturen är *an analytic gaze* respektive *an emotional gaze*. Hellspång använder dessa båda åskådarblickar för att tolka klassmässiga skillnader. Han hävdar att borgerligheten och medelklassen skulle vara mer inriktad på estetik och skönhet i spelet medan arbetarklassens fokus skulle ligga på vinst och prestation. Jag är inte säker på att den analysen håller om dagens publik. Engagemang tycks nämligen vara mycket komplext när jag läser vidare. Hellspång pekar just på engagemang och två stora förändringar under 1900-talet, hejakulturen och